

Pisma mlademu prijatelju.

XII.

Dragi Bogdan!

Ko bi hotela razdeliti „noviško dôbo“ v slovenskej književnosti na več manjših dôb, imenovala bi lahko dobico od 1843. l. do 1848. ali 1850. l. prehodno. Kakor gobe po dežji so se prikazovali novi slovenski, poklicani in nepoklicani pesniki in pisatelji in se družili noviškim dopisovateljem in sotrudnikom. Nekaj se jih je s časoma pretvorilo in zlezlo v nasprotni tabor, nekaj jih je vzela slana črez noč, nekaj pa jih ostalo zvestih svojemu poklicu. In od teh so nekateri nadaljevali svoj pesniški ali pisateljski posel, ki so ga bili začeli, nekateri pa so si izbrali kako drugo stroko, za katero so bili sposobnejši in katerih strokovnjaških ali učenjaških del se še danes veselimo. Takrat se je začel še le pravo za pravo buditi pravi narodni duh in prešinjati vse razne slojeve slovenskega naroda. Ko je napočila 1848. l. nova dôba na političnem polji, mogli so se tudi Slovenci svobodneje gibati in boriti se za ravnopravnost mej drugimi narodi. In tak prevrat je uplival seveda tudi na literarno polje, vzlasti na časnikarstvo; zato bi lahko rekli, da se je začela nova (peta) dôba v slovenskej literaturi z 1848. letom.

Jeden prvih sotrudnikov „Novic“ je Fran Malavašič, ranocelnik in prelagatelj vladnih zakonov in ukazov v Ljubljani († 1863. l.). Pridno je pesnikoval, a njegove lahne pesni niso posebno velike cene. Spisal in prevel pa je mnogo povesti za prosti narod in mladino, ki se odlikujejo po priprostem zlogu in zanimivej tvarini (Zlata vas, Pavliha, Lažnjivi kljukec, Strijca Tome koča . . .) Leta 1849. je izdaval po jedenkrat na teden zabaven in poučen list „Pravi Slovenec“, v katerem je mnogo blagá izpod njegovega peresa. Tudi slovensko slovnico je spisal (1849. l.), ki je pa ni potrdil presojevalec Metelko kot učno knjigo zaradi velikih nedostatkov.

Prvi, ki je pisal v „Novicah“ z gajico, je Anton Krempelj, ki je umrl kot župnik pri malej Nedelji 1844. l. Kot vrl rodoljub in govornik je storil mnogo za povzdigo narodnega duha na Štírskem. Objavljal je v „Novicah“ prislovice štajerskih Slovencev, izdal propovedi in druge nabožne knjige, a najboljše ga slavé njegove „Dogodivšine Štajerske zemle,“ s katerimi si je dobil imé slovenskega zgodovinarja. Lepega jezika pa ni imel v oblasti.

Celino na slovenskem literarnem polji je oral v svojej stroki Matija Vrtovec, ki je umrl kot vikarij (farni namestnik) v Šent-Vidu pri Lipavi 1851. l. Vzgedni duhovnik je spisal poleg drugega slovensko „Vinorejo“ doklado „Novic“ 1844. l. „Kmetijsko kemijo,“ „Zvezdoslovje“ (Novice), izdal svoje shodne ogovore in pisal „Občno povestnico“ (doklado Novic), katere pa je dovršil samo stari in srednji vek, z novim vekom pa jo je popolnil M. Vernè in dal vsó v dêžel 1863. l.

V „Novicah“ so priobčevali svoje pesniške umotvore tudi štirje pesniki duhovniki, mej katerimi zavzema prvo mesto Anton Žakelj (s pesniškim imenom: Rodoljub Ledinski), ki se je porodil v Ledinah pri Žiréh in zapustil svet kot kapelan pri sv. Duhu nad Leskovcem 1868. l. Bil je obširno izobražen

rodoljub in vešč mnogih jezikov, vzlasti slovanskih. Njegove pesni so duhovite, dovršene in smejo se šteti mej najlepše cvetke slovenskega Parnasa. Zbiral in otel je poginu tudi precej narodnega blagá, vzlasti pesni (Mlada Breda), katere se štejejo mej najkrasnejše proizvode slovenske narodne poezije.

Pesnik po „božjej volji,“ kakor pravimo, je tudi Fran Svetličič; porodil se je v Spodnji Idriji in umrl kot župnik v pokoji v Ljubljani 1881. l. Šteje se mej prve slovenske pesnike in je objavljaj svoje pesni posebno po „Novicah“ in po Janežičevem „Glasniku.“ Najbolje so se mu priljubili soneti, katerih je zložil lepo število. Svetličičeve poezije so cenjene, dovršene, krepke in tudi veličastne.

Priljubljen pesnik in pevec slovenski je Valentin Orožen. Pesnikoval ni mnogo in tudi ne posebno duhovito in izvorno; odlikujejo pa se pesni njegove po priprostosti in živahnosti in ravno po teh dveh znakih naše narodne poezije so se tako priljubile narodu, da se pojó posebno rade v veselih družbah. M. Lendovšek je zbral vse njegove pesni in jih izdal v posebnej knjigi 1879. l. Pošiljal je Orožen svoje pesence v „Novice“ in „Drobtinice.“ Umrl je kot farni oskrbnik v pokoji 1875. l.

Plodovit pesnik je bil Jože Virk, ki se je porodil 1810. l. v Podrečah in je bil župnik v Ločah v labodskej vladikovini († 1880. l.) Zložil je ogromno veliko število slovenskih pesnij; če tudi se ne more prištevati najboljšim pesnikom slovenskim, udomačile so se vendar njegove pesni (Slovensko dekle) res hitro v narodu in pojó se še zmirom rade, ker je umel zadeti kakor Orožen pravo narodno struno. Pozora vredne so njegove pesni na čast Mariji.

Prvi „Noviški“ pesnik pa je Ivan Vesel, katerega pesniško imé se glasi „Koseski“. Zagledal je luč svetá v Kosezah (pri Moravčah) 1798. l. Posvetivši se pravu, stopi v državno službo v Tolminu, pozneje v Gorici in nazadnje v Trstu, kjer je umrl 1884. l. kot finančni svetovalec v pokoji.

Koseski se je ukvarjal v mladih letih z nemškim pesništvom. Jedina pesen njegova (prvi slovenski sonet) iz mladih dnij je „Potažba“ (tolažba) katero je prijavil 1817. l. v nemškem ljubljanskem tedniku. Še le „Novice“ so ga vzbudile, da je začel zopet pesnikovati v materinem jeziku in prinesle so 1844. l. na posebnej prikladi veličastno pesen njegovo: „Slovenija cesarju Ferdinandu o njegovem prihodu v Ljubljano 1844. l.“, katera je raznesla Koseskega pesniško slavo mej slovenski narod. Pesen je prišla o pravem času na svetlo. Narod naš je bil takrat v početkih svojega kulturnega in vzlasti političnega zavedanja. Zato je vzprejel z največjim navdušenjem pesnika, ki mu je govoril o njegovej slavnej in ob jednom tudi izmišljenjej lepej preteklosti, o njegovem velikem poklicu in jasnej bodočnosti. Narod je potreboval takega proroškega pesnika in zato se mu je takrat tudi prikupil Koseski s svojimi proizvodi, ki se odlikujejo po zvenceh vzrazih in visokih vzlétih, po jednako zvočnih besedah in bobnečih stihih, kar dela pesen posebno ugodno za navdušujoče deklamovanje. Zategadelj je imel Koseski velik uspeh in upliv na takrat se zavedajoče Slovence in pesni njegove ustrezajo popolnem duhu in potrebam tedanjega slovenskega naroda; zato so mu lastili nekateri celó ime prvega slovenskega pesnika.

Ko pa je Koseski hudo obolel 1852. l., obolela je tudi njegova pesniška žila. Ozdravevši je jel zopet pohajati v Muzina bivališča, ali pesni te dóbe so

mного slabejš in hirajo na jasnosti in okretnosti. Leta 1870. je izdala „Matica Slovenska“ debelo knjigo: „Razne dela Jovana Vesela-Koseskiga“, kjer so zbrane vse njegove poezije, ali bolje rečeno, prevodi. Pesnikoval je še nadalje do svoje smrti in 1880. l. je obelodanila „Matica Slovenska“ tudi „Dodatek“ njegovim zbranim delom. V tej tretjej dōbi njegovega delovanja pa mu je postala Muza vže popolnem mračna in prevodom njegovim bi bilo treba še jedenkrat večjih pojasnil.

Koseski je napisal jako mnogo verzov in jako malo izvornih. Največje veselje je imel s prevodi iz drugih jezikov, vzlasti iz nemškega. Prevajal je nemške pesni in igre Schillerjeve, Goethejeve, Uhlandove, Chamissove i. t. d., prevel je več poezij ruskega Puškina, mnogo spevov grškega Homerja, nekaj vlaškega Danteja in mnogo družega. Posebno pozornost obrača nase Koseskega jezik. Na prvi hip se mu pozna, da on ni pisal iz naroda za narod, kar sva opazila pri prejšnjih pesnikih. Jezik pesnikov je težko umljiv, zasuknen in skodrečan in diši jako po nemškem; rabijo mu nepotrebne tujke in napačno mnoga slovnična pravila; kuje ali zmika iz drugih jezikov po nepotrebne čudne nove besede ali jih celō presekava, če ujema zahteva kak zlog manje.

Koseski ima tedaj za tisto „prehodno dōbo“ lepo zaslugo in pesni njegove se odlikujejo po vzvišenosti, veličastnosti, resnōbi in retoričnosti (govornosti). Kažejo pa ob enem njegove poezije suhoparnost ter pogrešajo pravega življenja, kar nam priča, da pesnik ni občeval mnogo* ali nič z narodom svojim in njegovo govorico. Koseski ima le začasno, odnosno vrednost v slovenskej literaturi, stalne in vzdržne vrednosti pa nima. Zato je ostal tudi osamljen in nima posnemovalcev kakor drugi odličnejši pesniki slovenski. Pač pa je stalne vrednosti njegova zasluga o slovenskem šestomeru, katerega je pristojil duhu in jedru slovenskega jezika. —

Leto bode pri kraji, najinih pisem pa še ni konec. Zatorej na svidenje ob novem letu!

P. B.

— x —

Sovraštvo med človekom in živalimi.

 Zakaj bežē živali, ki živē v prostosti, pred človekom? Zakaj vzleti ptica, sedeča na vejici, kadar se jej bližamo? Prirodopisci nam pravijo, da izvira ta bojazen iz zavēsti bližajoče se nevarnosti. Ako bi človek ne bil nikdar nobene živali preganjal, bila bi jej tudi ta bojazen ostala tuja. — Takō nam pripoveduje Pernety, ki je prvi prišel 1764. leta na Falklandske otoke v atlantskem morji, o krotkosti ondotnih ptic. Otoki niso imeli nikakih prebivalcev; ptice, nepoznavše kake nevarnosti, vsedale so se na odprto dlan stegnjene roke. Samō črni labud ni se bližal; on je selivec in na dolgih potih je vže marsikaj izkusil — izkusil, da človeku ni upati. — O enakih slučajih nam poročajo potniki novejših časov. Na Galapagos-otokih v tihem morji niti martinčki niso bežali pred človekom.

J. M.

— x —